

Образцова О.В.,
аспірант

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова
викладач
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)

Образцова О.М.

кандидат філологічних наук, доцент
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ КОМПОНЕНТІВ СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУР ПРЕДИКАЦІЇ ТА КОМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДЛЯ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ: СЕМАНТИЧНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. В статті систематизуються критерії відокремлення облігаторних та факультативних елементів речення як конститuentів структур предикації, комплементациї, координації та модифікації. Обґрунтування базується на аналізі повноти семантики дієслова в особовій формі, референтної семантики речення, методологічних положеннях філософії, зокрема, теорії пізнання.

Ключові слова: просте речення, обов'язкові / факультативні члени речення, синтаксична структура, предикація, комплементация, модифікація, семантика, когніція, прийняття.

Метою даної статті є обґрунтування обов'язковості підмета, простого дієслівного присудка, компонентів складеного присудка (особово дієслівного конститuenta та його суб'єктного, об'єктного і адвербіального комплементів) для структурної цілісності речення з точки зору лінгвістики (зокрема, семантики), філософії, когнітивістики.

Об'єктом дослідження є прості двоскладні нееліптичні розповідні речення англійської, російської та української мов. *Предметом* аналізу є критерії відмежування обов'язкових від факультативних елементів речення.

Речення, що розглядається як сукупність категорій та правил і визнано одиницею мови та мовлення, впродовж століть є у фокусі уваги науковців. Особливої значущості на сучасному етапі рівня синтаксичних знань набуває вчення про члени речення [1, с. 221]. Логічна та зручна у використанні в лінгво-методичних цілях традиційна п'ятичленна система членів речення (підмет, присудок, додаток, означення, обставина) залишає за своїми межами значну кількість мовних фактів, які не вписуються в її класичні рамки. Деякі з неоднозначно вирішуваних проблем синтаксичного аналізу речення висвітлюються у працях О. І. Смирницького, Б. О. Ільша, Г. Г. Почепцова, М. Я. Блоха та інш. [2, с. 266-278; 3, с. 183-209; 4, с. 100-258; 5; 6]. Л. С. Бархударов зазначає, що жоден з термінів, якими ми користуємося нині, не є визначеним, що не є визначеним саме поняття членів речення, в силу чого використання цієї моделі для аналізу речення в дуже багатьох випадках не дає однозначного результату [7, с. 16]. Від коректності ж і точності термінологічного,

понятійного апарату, яким користуються мовознавці в своїх дослідженнях, значною мірою залежить як релевантність отриманих результатів, так і наукова обґрунтованість висновків. Традиційна класифікація членів речення вважається незадовільною, оскільки вона не дає можливості однозначно інтерпретувати члени речення, не розмежовує залежні компоненти словосполучень і самостійні члени предикативних одиниць. Труднощі класифікації пов'язують, зокрема з нез'ясованістю об'єктів класифікування — члени предикативних одиниць, члени речення, словформи в їх відношенні до інших, невизначеністю структурної обов'язковості або факультативності елементу тощо (див., наприклад, [2; 3; 5; 7; 8]).

Поняттям обов'язковості / факультативності члена речення в лінгвістиці користуються вже кілька десятиліть. Зокрема, про факультативний статус означень і обставин згадують багато лінгвістів при розгляді найрізноманітніших проблем синтаксису [11, с. 41; 10, с. 67; 9, с. 600-601; 3]. Наголошено і на тому, що обставини місця можуть бути використані або як ядрові обов'язкові предикативи, або як факультативні ад'юнкти [12, с. 472]. Необов'язковість / факультативність в русистичній розглядається в межах словосполучення як чинник підрядного прислівного зв'язку [13, с. 12-13; 14, с. 50]. Обов'язковість і необов'язковість елементів в реченні пов'язується із валентнісними властивостями дієслова і характеризуються лінгвістами як облігаторні та факультативні позиції. Обов'язкові позиції зумовлюють наявність у структурі висловлення словформ, що входять до предикативного словосполучення. Саме обов'язкова сполучуваність створює відмінність між закінченими і незакінченими синтаксичними конструкціями і визначає компонентний склад відповідної структурної схеми. Структурна факультативність характеризується синтаксичною автономністю, що не потребує свого обов'язкового заповнення певною формою слова [13, с. 110-111].

Аналізуючи конкретні речення, лінгвісти згадують про обов'язковість одних елементів і необов'язковий характер наявності інших: «І в англ., і в укр. мовах є дієслова широкої семантики, що припускають обов'язковість наявності іменного компонента, їх семантика змінюється в залежності від самого

іменного компонента»: to be 'бути', to act 'чинити, робити', to make 'робити', to give 'давати', to put 'класти, оцінювати, висловлювати, визначати', to place 'уміщувати, класти', to have 'мати', to take 'брати', to move 'рухати(сь)', to spend 'витрачати' [15, с. 77-78;]. «Сірконстанти на відміну від актантів, тобто валентних ролей, які й складають елементи базового речення-примітиву, є факультативними» [12, с. 497]. Однак переліку чітких критеріїв визначення такої обов'язковості / факультативності в лінгвістичній літературі не виявляємо — лише окремі зауваження, пов'язані з різними підходами до аналізу речення і його структури [12, с. 496-497].

Визначити елементну базу висловлення та обґрунтувати обов'язковість / факультативність кожного елемента для структури речення дозволяє використання поняття *синтаксична структура*, введене в лінгвістику в 1958 р. У. Френсісом [16]. Грунтуючись на ідеях О. Йесперсена, Л. Блумфілда та інш., У. Френсіс описав чотири різновиди таких побудов — це структури предикації, комплементациї, координації і модифікації. У 1970-80ті роки, застосувавши поняття *синтаксична структура* до аналізу простого речення сучасної англійської мови, А. К. Корсаков розробив свою синтаксичну теорію, однією з вихідних посилок якої є визнання названих чотирьох синтаксичних структур. Визначення відповідних конститuentів структур і відношень між такими конститuentами дозволяє однозначно виявляти обов'язковість або факультативність кожного з елементів висловлення для структурної та семантичної цілісності речення.

Структура предикації [S + P] відповідає предикативному сполученню і включає підмет і присудок, які об'єднані предикативним зв'язком, виконуючи в ньому різні ролі, є взаємозалежними і взаємно протиставленими один одному. Наприклад (в наступних прикладах виділено відповідно підмет та присудок): (1) *We were sitting by the window.* 'Ми сиділи біля вікна' [Francis D, с.89]; (2) *Приходять отец и мать* [М. Зоценко, с.248]; (3) *Займеться зоря...* [Ю. Мушкетик]. Таке об'єднання вважається центром речення, оскільки предикативність визнано загальною, глобальною логічною властивістю, загальною логічною ознакою всіх речень [17; 18; 19, с. 27-30; 20, с.118].

Вираження повноти предикативності формами самого дієслова виявляється досить часто **семантично** недостатнім. Полісемантичний характер дієслова передбачає, що дієслово є самодостатнім при актуалізації одних смислів, що входять до його семантичної структури, реалізація ж в мовленні інших смислів вимагає вживання додаткових лексем для досягнення семантичної повноти (наприклад, так звані дієслова неповної предикації). Семантична структура дієслів та необхідність їх поширення у конкретних смислах добре ілюстрована в базі даних російського дієслова «Лексикограф» і пояснена у статті О. В. Падучевої «Структура события: семантические роли, аспектуальность, каузация» [21]. Залежно від того, чи виражається граматичне і мовленнєве значення присудка одним і тим же компонентом присудка або різними компонентами, присудки підрозділяються

на прості і складені. Якщо присудок є не простим дієслівним, а складовим, тоді сам присудок представлено структурою комплементациї.

Структура комплементациї [V + C] в єдиній структурі складеного присудка об'єднує особово-дієслівний конститuent присудка [V] і його комплемент [C], тобто слово або словосполучення, яке доповнює або уточнює семантику даного дієслова. Підрядний тип синтаксичного зв'язку в структурах комплементациї (об'єктної, суб'єктної, дієслівної та адвербіальної) реалізується у вигляді управління та прилягання. Типологія комплементів включає: суб'єктний [Cs], об'єктний [Co], дієслівний [Cv] і адвербіальний [Cd]. Наприклад:

[V + Cs] (4) *The final hope was revenge.* 'Останньою надією була помста' (5) *She looked so tired.* 'Вона здавалася дуже втомленою' [Fyfield F] (6) *The flap was only lightly glued.* 'Клапан конверту був ледь тронутим клеєм' [Francis D.]; (7) *Отец был самым сильным. Отец был самым быстрым. Отец был самым находчивым. Он был дерзок.* [Ю. Нагібін]; (8) *Лікарська професія для багатьох теж є блискучою бляшкою.* [Ю. Мушкетик].

[V + Co] (9) *We all adore Malckie.* 'Ми всі обожаємо Молкі' [Fyfield F]; (10) *I knew neither of them.* 'Я нікого з них не знаю' *I took it.* 'Я взяв його (конверт)' [Francis D.]; (11) *Я любил Дарью, Дашуру, служительницу и стража нашего дома. Но отец возбуждал мое любопытство, будил фантазию.* [Ю. Нагібін]; (12) *Холод справді забув за те. Всі думки з голови витисла чорна жалоба. Ти наплював на красу.* [Ю.Мушкетик] [V + Cv] (13) *She could not move him from her mind.* 'Їй не вдалося викинути його з голови = не могла не думати про нього' [Fyfield F]; *Без примуса я не мог выйти в плавание.* [Ю. Нагібін]; *Але сьогодні стрільці не привелось оббігти швидко й легко. Сумління твоє не мусить квилити.* [Ю.Мушкетик].

[V + Cd] *She leaned across the table and put her hand on mine.* 'Вона перегнулася через стіл і поклала свою руку на мою' [Francis D.]; *У нас в коридоре, наискось от окна, глядевшего на закат, находился чулан. Мой путь в ванну шел через дедушкину комнату.* [Ю. Нагібін]; *Доцент Золотар сиділа за маленьким столиком у коридорі.; Холод обережно, але рішуче визволився з цупких рук.* [Ю. Мушкетик]

Розглянемо комплементи кожного типу докладніше.

Дієслівний комплемент [Cv] завжди визнавався частиною складеного дієслівного — модального або фазисного — присудка. Особово-дієслівним конститuentом виступає дієслово: допоміжне, модальне або фазисне (вказує на початок, продовження або кінець дії, названої інфінітивною (для англ. також герундіальною) формою основного дієслова. Неособова форма основного дієслова і є дієслівним комплементом.

З терміном «суб'єктний комплемент» корелюють традиційно вживані терміни «іменна частина присудка», «предикатив». Приналежність даного елемента до структури складеного іменного присудка і, відповідно, до структури комплементациї також

не піддається сумніву, оскільки в особовій формі виступають дієслова «зв'язкові», які, як вважається, «втратили» частину свого лексичного значення і тому стали «несамостійними». Традиційна граматики відкидає можливість наявності лексичної семантики у дієслова-зв'язки, стверджуючи, що проявляється така семантика тільки в поєднанні з наступним іменником / прикметником / займенником — предикативом (іменною частиною присудка).

«Об'єктний комплемент» відповідає терміну «додаток». Традиційна граматики стверджує, що додаток не є частиною присудка: додаток завжди розглядається як другорядний член речення, який називає об'єкт (суб'єкт), на який спрямована дія, названа значеннєвим дієсловом. Однак прямий додаток завжди пов'язаний підрядним зв'язком з перехідним дієсловом, а «перехідні дієслова вимагають вказівки на об'єкт», тобто їхня семантика без такої вказівки залишається неповною. Для мов, в основному, флективного характеру (наприклад, російської, української, німецької) сполучуваність полісемантичних дієслів з іменниками (займенниками) в певних відмінкових формах подається в словниках та довідкових посібниках з управління, наприклад: *привесить (прикрепить в висячем положении) что к чему*; *огласить что чем = наполнить пространство громкими звуками* [658, с. 177, 127; 655]. Протиставляючи різні вживання дієслова в його перехідному і неперехідному значеннях (*Мальчик ел. Мальчик ел яблоко*), О.Б. Сиротиніна визнає за додатком статус частини присудка, який в такому разі називає «мовленнєвим» присудком (*ел яблоко*) на відміну від «мовного» (*ел*) [18, с. 62]. У досліджуваних нами мовах наявність або відсутність таких додатків в реченнях визначає, в якому зі своїх смислів вжито дієслово в відповідному висловленні. Отже, даною теорією додаток визнається другорядним, залежним членом речення, але одночасно як конститuent структури комплементативу — частиною складеного присудка.

Обставинний / адвербіальний комплемент — найскладніший елемент з точки зору виявлення приналежності його до структури комплементативу, тому розглянемо критерії відмежування обставини (факультативного елемента) від адвербіального комплементу.

Один з таких критеріїв — врахування лексичної семантики особово-дієслівного конститuenta і основного (значеннєвого) дієслова, вжитого в особовій формі в якості простого дієслівного присудка, а саме, параметр повноти і конкретності смислу, актуалізованого в даному конкретному висловленні. Цей критерій є найбільш очевидним, він використовувався і іншими лінгвістами в ході аналізу конкретних речень, що служило для них підставою розширювати рамки присудка (принаймні, порушувати питання про його межі), зокрема при розгляді прямого додатку як обов'язкової частини «мовленнєвого присудка». Критерій обліку повноти / неповноти лексичної семантики дієслова відображає специфіку прислівного підрядного зв'язку між дієслівною формою і іменниками в об'єктних відмінках або прислівниками, що диктується лексико-граматичними властивостями

«інформативно недостатніх» дієслів. Такий зв'язок називають «передбачуваним, обов'язковим» і «сильним» [13, с. 4-12; 22].

Як виявило проведене дослідження, обставина є обов'язковим елементом речення — адвербіальним комплементом особово-дієслівного конститuenta присудка, якщо:

а) ця обставина конкретизує або змінює лексичну семантику дієслова — його смисл, актуалізований в даному реченні;

б) прийменник-постпозитив надає дієслову аспектну (фазисну) характеристику;

в) ця обставина або «післялог» утворює з дієсловом фразеологічну єдність, загальний єдиний смисл якого не є простою сукупністю лексичних смислів слів, що входять до словосполучення.

Ці три чинники свідчать про наявність комплементивного зв'язку між обставиною і особово-дієслівним конститuentом присудка. В інших випадках зв'язок між обставиною і елементом, до якого воно «належить» — модифікуюча. Отже, статус обставинного елемента безпосередньо залежить від лексичної семантики дієслова (що виступає як особово-дієслівний конститuent присудка) і самої обставини — прислівника або іменного словосполучення з прийменником або без нього.

Зазначений критерій добре узгоджується з теорією валентності мовних знаків. Поняття «валентність» як здатність слова вступати в поєднання з іншими лексемами, як відомо, ввів у вітчизняну лінгвістику ще в 1948 р. радянський мовознавець С.Д. Кацнельсон [23; 24, с. 146-150]. Проте особливо широко застосовується це поняття стало після опублікування книги французького лінгвіста Л. Теньєра [25], який обмежив дане поняття до предиката (як центру речення) і його здатності управляти актантами / аргументами — правим (підмет) і лівими (прямим і непрямим додатками).

Дієслово Л. Теньєр уявляв собі у вигляді своєрідного атома з гачками, який може притягувати до себе більшу чи меншу кількість актантів залежно від більшої або меншої кількості притаманних дієслову гачків, якими воно утримує ці актанти при собі. Число таких гачків, наявних у дієслові і, отже, число актантів, якими він здатний керувати, і становить сутність того, що лінгвіст називає валентністю дієслова. Л. Теньєр також підкреслював значимість семантичної повноти дієслова-предиката, вважаючи, що з точки зору значення, актанти утворюють таку єдність з дієсловом, що часто без них значення дієслова було б неповним. Однак таке значення дієслівного вузла лінгвіст пов'язував з поняттями «процес», «дія»: дієслово, на його думку, висловлює процес, актанти — це живі істоти або предмети, які беруть участь у процесі. «Дієсловом з двома актантами висловлює процес, в якому беруть участь дві особи або предмета. Дієслова з трьома актантами висловлюють дію, у якій беруть участь три особи або предмета. Дії з трьома актантами не могло б здійснитися, якщо б усі три актанти, кожен у своїй ролі, не взяли б в ньому участі» (виділено мною, О.О.М.). А це вже безпосередньо пов'язане з вживанням термінів «процес», «подія», «event»

для позначення тієї ситуації, яка описана конкретним реченням-висловленням. Це відбито і в метафоричному зауваженні Л. Теньєра, який уподібнює дієслівний вузол до свого роду маленької драми, в якій обов'язково є дія, дійові особи і обставини. Якщо перейти від плану драматичної реальності до плану структурного синтаксису, то дія, актори і обставини стають відповідно дієсловом, актантами і сірконстантами. І далі лінгвіст зауважує, що сірконстанти висловлюють обставини (часу, місця, способу тощо), в яких розгортається процес [25, с. 250, 141, 117, 123, 117].

В теорії семантичного синтаксису вказується (М. Нікітін) на те, що виражена обставиною думка про місце, час і т.п. події може прямо входити до семантичної структури предиката як обов'язкова валентність, і в цьому випадку така обставина є обов'язковим актантом, а не сірконстантом [9, с. 600-601]. (Зазначимо, що М. Нікітін лише показує це на прикладах конкретних речень, не розкриваючи причини такої обов'язковості). Л. Теньєр вважає сірконстант елементом зовсім факультативним, а речення без нього самодостатнім [25, с. 141]. Як бачимо, Л. Теньєром дано чітке визначення факультативних елементів для структурної цілісності речення — відсутність прямої необхідності наявності цього елемента в структурі висловлення. Звідси випливає ще один критерій: можливість або неможливість опущення з лінійної структури речення того елемента, статус якого і визначається як обов'язковий чи факультативний. Факультативні елементи з легкістю можуть бути опущеними з лінійної структури висловлень, і таке опущення не призведе до зміни смислу дієслова і змісту речення. Навпаки, ті елементи, які визначені як обов'язкові (комплементи), опущеними бути не можуть — таке опущення призвело б до зміни смислу як самого дієслова, так і змісту речення в цілому: висловлення перестало б співвідноситися з фрагментом дійсності, номінованим даним реченням.

Виходячи з викладеного вище, обов'язковими є ті елементи (члени) речення, опущення яких приводить до порушення структурно-синтаксичної цілісності висловлення (воно стає еліптованим) або змінює референцію (речення перестає співвідноситися з тим елементарним процесом об'єктивної дійсності, з яким воно співвідноситься за наявності опущеного обов'язкового елемента). При такому підході обов'язковими і достатніми для структурної та семантичної цілісності висловлення є ті члени речення, які входять до складу синтаксичних структур: предикації і комплементатії (підмет, простий дієслівний присудок, особово-дієслівний конститuent присудка і будь-які з його комплементів — суб'єктний, об'єктний, дієслівний, обставинний).

Синтаксичні елементи, що входять до складу структур координації та модифікації, можуть бути або обов'язковими, або факультативними — залежно від свого статусу. Так, головним конститuentом структури модифікації може виступати особово-дієслівний конститuent присудка, підмет, будь-який з комплементів — ці члени речення, що входять до складу структур предикації і комплементатії,

за будь-яких умов є обов'язковими членами речення. Модифікуючі ж елементи (означення та обставини) завжди залишаються факультативними: при їх опущенні речення не втрачає своєї структурної цілісності, зберігає свою співвіднесеність з конкретним (тим же самим) елементарним процесом. Модифікатори не входять до складу речення-примітиву.

Структура координації може об'єднувати на правах однорідних елементів підмет, присудок, його частини (комплементи або особово-дієслівні конституенти), і тоді ці елементи не втрачають свого обов'язкового статусу. Якщо ж відношення однорідності пов'язують модифікатори (обставини або означення), то такі залишаються факультативними елементами речення. Координація та модифікація — відношення між мовними знаками, продиктовані не їх внутрішніми, сутнісними характеристиками, а суб'єктивною волею мовця.

Зіставлення даної системи членів речення з традиційною свідчить, що обов'язковими завжди виступають підмет, додаток, іменна і дієслівна частини складених присудків. Означення завжди факультативне. Обов'язковість або факультативність обставини залежить від його функції: як комплемент воно є обов'язковим, як модифікатор — факультативним. Головним критерієм розмежування будь-яких елементів на обов'язкові та факультативні є можливість (неможливість) опущення аналізованого елемента зі структури речення без порушення структурної цілісності та референтної семантики висловлення.

Вище наведено низку суто лінгвістичних доказів обов'язковості підмету, простого дієслівного присудка та складових частин складного присудка (особово-дієслівного компоненту і його комплементів). Обов'язковість і достатність саме такого переліку елементів речення обґрунтовується і **методологічно**.

Основою пізнання вважається виявлення стійких, необхідних зв'язків предметів і явищ, оскільки одним з основних принципів діалектики є визнання загального взаємного зв'язку [26, с. 598; 27, с.8-10; 28;]. Філософською категорією, яка характеризує взаємозалежність елементів певної системи, носить об'єктивний і суб'єктивний характер, є відношення [26, с. 470]. Об'єктивність існування відношень припускає можливість їх спостереження (якщо взаємозв'язки між явищами очевидні і дані людині у відчуттях). Непряму, опосередковану, приховану залежність виявляють в результаті додаткових зусиль і витрати часу, часто за допомогою проб і помилок. Об'єктивний і універсальний характер загального взаємозв'язку дозволяє людській свідомості не тільки безпосередньо спостерігати і фіксувати, але й суб'єктивно приписувати існування певних відношень між предметами, явищами або подіями. Тому в мові і в мовленні відображаються як об'єктивно спостережені відношення, так і такі зв'язки, «які можуть встановлюватися в об'єктивному світі між предметами і подіями» [29;30, с. 508].

Просте речення мисленням мовця або слухача співвідноситься — через судження («думку») (див, наприклад, [31]) — з елементарним процесом об'єктивної дійсності, а обов'язкові елементи речення співвідносні з конститuentами такого процесу.

Підмет, додаток і адвербіальний комплемент (якщо він виражений субстантивною частиною мови) співвідносяться із субстанціями або субстантивними конститuentами процесу. Зазначені синтаксичні функції лексем відображають і, тим самим, розкривають характер відношень між денотованими субстанціями. Особово-дієслівний конститuent присудка, з одного боку, — за допомогою своєї морфолого-парадигматичної форми — вказує на існування в часі даних субстанцій та сукупності відношень між ними, з іншого ж, — своєю лексичною семантикою — називає такі відношення. Суб'єктний комплемент співвідноситься з певною характеристикою субстанції підмета, що існує в певний проміжок часу, вказаний особово-дієслівним конститuentом присудка. Додаток та обставина-комплемент співвідносяться з іншими субстанціями — компонентами процесу-відношення (суб'єктно-об'єктного або суб'єктно-обставинного / адвербіального).

Дана співвіднесеність мовного знака з фрагментом об'єктивної дійсності або абстракції, мислимій як такої, — основа семантичної обов'язковості дієслівних комплементів для синтаксичної структури простого речення. Комплементация, — відношення доповнення частини до цілого — тобто, об'єктивної необхідності, обов'язковості комплемента (суб'єктного, об'єктного, адвербіального) для досягнення конкретності і цілісності семантики дієслівного конститuenta (в силу «неповноти» його лексичної семантики) та, таким чином, забезпечення структурної завершеності присудка.

Предикація як тип синтаксичного зв'язку — це відношення взаємної узгодженості морфологічних параметрів підмета і особово-дієслівної форми присудка, продиктованої особливостями лексичної семантики слів, які виступають в даних функціях. Предикація в семантичному аспекті є констатацією існування певної субстанції (частинки загальної матерії, що знаходиться в постійному русі-розвитку) в конкретний момент / період часу.

Таким чином, підмет, присудок і його конститuentи — особово-дієслівний конститuent і будь-який з комплементів — складають обов'язкові члени речення на підставі їх необхідності для референтної співвіднесеності висловлення з елементарним процесом.

З'ясуємо, чи продиктована їх обов'язковість для структурної цілісності висловлення і **когнітивно**. Сприйняття і розуміння висловлення вважається ієрархічною та багатоступеневою (7 ступенів) процедурою: від ідентифікації лексем в результаті аналізу фонемно-морфемної структури потоку мовлення у пошуках його значення/змісту — до виявлення відношень між розпізнаними лексемами, тобто побудови речень і тексту в цілому. В лінгвістиці запропоновано декілька теоретичних моделей, які пояснюють членування сприйнятого мовленнєвого потоку. Зокрема, згідно з моделлю «сосискової машини» (sausage machine), запропонованої Л. Фрейзер і Дж. Фодор [32], «механізм синтаксичного аналізу в мозку людини об'єднує слова у фрази / речення, спочатку лексеми і словосполучення в угруповання приблизно з 6 слів, потім об'єднує ці угруповання

до досягнення повноти» (див., також [33, с. 323]). Як тільки речення досягло своєї повноти (closed as soon as possible), воно «передається для синтаксичного або семантичного аналізу і йде з короткотермінової пам'яті» («модель функціонально завершені одиниці» Functionally Complete Unit) [33, с. 323-324, 329-331; 34, с. 212-220].

Механізм аналізу і розуміння висловлення уточнено інтерпретують як об'єднання гілок дерева залежностей (проективної структури речення) короткотерміновою пам'яттю, яка і вибудовує значення речення [35, с. 212-220]. Короткотермінова пам'ять виявляє зміст речення на основі використання збережених в нашому розумовому словнику визначень і принципів їх комбінування: семантика підмета комбінується із семантикою дієслівної фрази. Одночасно, свідомість не тільки аналізує і вибудовує певні смислові структури, а й здійснює контроль граматичної та смислової коректності, доречності отриманих результатів. У такий спосіб проявляються відображальна та інтерпретаційна функції мовної свідомості [36, с. 203-204].

Виявлено, що зберігання в короткотерміновій пам'яті великих обсягів інформації — легке, посилене завдання для комп'ютера, але складне для людини. Психологи визначили, що оперативна пам'ять людини здатна утримувати приблизно сім структурних одиниць інформації, якщо ж мова йде про речення — то не більше двох предикативних одиниць одночасно (наприклад, [37, с. 15, 90-95]).

При сприйнятті мовленнєвого потоку поява одного елемента (у тому випадку, якщо зміст не завершений) вимагає введення нового елемента для досягнення завершеності, повноти, цілісності фрази або речення. Незавершені відрізки фраз зберігаються («бовтаються») в короткотерміновій (оперативній) пам'яті. В сприйнятті тексту на слух навіть досить складне розгалужене речення може бути зрозумілим за умови, що слова в реченні можна з легкістю і в момент сприйняття згрупувати в закінчені фрази таким чином, щоб одночасно незавершеною «бовталася» лише одна гілка. Навпаки, нагромадження незакінчених, хоча і коротких, фраз в межах одного висловлення не дозволяє зрозуміти висловлення при первинному сприйнятті, створює ефект «паркової стежинки» (a garden path effect) і примушує слухача (читача) повернутися до самого початку висловлення для відновлення незрозумілих зв'язків і відношень між лексемами-членами речення [37, с. 15, 90-95]. Короткотермінова пам'ять фіксує досягнення повноти кожної з ще незавершених фраз і послідовно звільнюється від них. Відсутність незавершених гілок-фраз відчувається як сигнал про щойно почуте повне граматично правильне речення [34, с. 212-213].

З викладеного випливає, що незавершена структура комплементации залишає фразу і речення неповними і тому вимагає, щоб свідомість утримувала таке незавершене речення в короткотерміновій пам'яті. Поява «недостатнього» елемента (комплементу особово-дієслівного конститuenta присудка) свідчить про досягнення повноти структури комплементации в межах повного речення (тобто, первинної

структури предикації). Поява і усвідомлення ком-плементу особово-дієслівного присудка і є тим знаком, що сигналізує про завершеність речення і можливість звільнення обсягу короткотермінової пам'яті шляхом передачі повного речення до інших розділів свідомості. Обов'язковість для структурної та семантичної цілісності висловлення підмета, особово-дієслівного конституента присудка і його компонентів обумовлена обмеженістю обсягу оперативної пам'яті, яка забезпечує ефективність дії алгоритму сприйняття фраз і речень в мовленнєвому потоці, — тобто когнітивно.

Таким чином, обов'язковість підмета, особово-дієслівного конституента присудка і його компонентів та факультативність модифікаторів (обставинних і атрибутивних) для структурної та семантичної цілісності висловлення обумовлена: необхідністю структурної цілісності речення, повнотою / неповнотою лексичної семантики дієслова в особовій формі, відповідністю / невідповідністю референції речення до конкретного типу процесу, завершеністю / незавершеністю фраз при сприйнятті мовленнєвого потоку свідомістю слухача / читача.

Література

1. Ярцева В. Н. Типологические универсалии и креолизация языка / В. Н. Ярцева // (Известия АН СССР. Серия литературы и языка. — Т. 49. — № 6. — М., 1990. — С. 488.
2. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка [Текст] / Марк Яковлевич Блох. — М.: Высшая школа, 1986. — 383 с. - (на англ. яз.) 415
3. Почепцов Г. Г. Конструктивный анализ структуры предложения [Текст] : Монография / Георгий Георгиевич Почепцов. — Киев: Вища школа. — 1971. — 192 с.
4. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / Александр Иванович Смирницкий. — М.: изд-во Лит-ры на иностр. языках, 1957. — 286 с.
5. Структурный синтаксис английского языка / под ред. Л.П. Иофик. — Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1972. — 175 с.
6. Ilyish B. The Structure of Modern English — L.: Prosveschenije, 1971. — 366 p.
7. Бархударов Л. С. Проблемы синтаксиса простого предложения современного английского языка [Рукопись] : дис ... докт. филол. наук : 10.02.04 / Бархударов Леонид Степанович. — М., 1963. — 652 с.
8. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения [Текст] : Монография / Юрий Сергеевич Степанов.— М.: Наука, 1981.— 360 с. ; Степанов Ю. С. В трёхмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства) [Текст] : Монография / Юрий Сергеевич Степанов. — М.: Наука, 1985. — 335 с.; Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. — изд. 4-е, стереотипное / Юрий Сергеевич Степанов. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 312 с.
9. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики: Учебное пособие [для студентов, аспирантов и преподавателей лингвистических дисциплин (к курсам языкознания, лексикологии и теоретической грамматики) в школах, лицеях, колледжах и вузах] / М. В. Никитин. — С.-Петербург: Научный центр проблем диалога, 1996. — 760 с.
10. Марченко Т. Закономірності вияву семантичної неповноти речень та їх корелятивність / некорелятивність з формальною неповнотою. // Донецький вісник

наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство Т. 22. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. — С. 60-73.

11. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. / АН СССР. Ин-т языкознания / Нина Давидовна Арутюнова. — М.: Наука, 1976. — 383 с. ; — 3-е изд., стер.. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 383 с.

12. Lyons, J. Semantics: Vols. 1 and 2. — London: Cambridge University Press, 1977. — Vol. 2, pp. 897.

13. Казарина В. И. Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения. — [Электронный ресурс] — Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина, 2007. — 329с.

14. Чеснокова Л. Д. Конструкции с творительным предикативным и его эквивалентами и система членов предложения в современном русском языке [Рукопись] : автореф. дис ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Чеснокова Лидия Дмитриевна. — Л., 1973. — 55 с.

15. Путіліна О. Роль граматичних форм дієслова й імені у формуванні структури українського й англійського речення (з позицій відмінкової граматики) // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. — Т. 26. — Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. — 2009. — С.75—84.

16. Francis W. Nelson. The structure of American English. — New York.: The Ronald Press Company, 1958. — 614 p

17. Сиротинина О. Б. Порядок слов в русском языке / Ольга Борисовна Сиротинина. Серия "Лингвистическое наследие XX века". Изд.3. Издательство — Едиториал УРСС, 2003. — 172 с.;

18. Сиротинина О. Б. Лекции по синтаксису русского языка: Учебное пособие. Изд. 3-е, доп. / Ольга Борисовна Сиротинина. М.: КомКнига, 2006. — 144 с.

19. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории. [Текст] : Монография. — Изд. 3-е. / Т. П. Ломтев. — М.: Издательство ЛКИ, 2007. — 200 с.

20. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. — М.: Высшая школа, 1981. — 285 с.

21. Падучева Е. В. Структура события: семантические роли, аспектуальность, каузация (2009 г.) [Электронный ресурс]. Режим доступа до тексту: // http://lexicograf.ru/files/event-structure_rus.pdf

22. Плотникова А. М. Когнитивное моделирование семантики глагола (на материале глаголов социальных действий и отношений) [Рукопись] : автореферат дис. ... доктора филологических наук : 10.02.19 / Анна Михайловна Плотникова. — Екатеринбург — 2009. — 38 с. Режим доступа до тексту: // urgu0665s.pdf

23. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. [Текст] / Соломон Давидович Кацнельсон. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 224 с.

24. Кацнельсон С. Д. О грамматической семантике. [Электронный ресурс] // Кацнельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание. — Л., 1986. — С. 145-152. // Режим доступа до тексту: сайт Института лингвистических исследований

25. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса [пер. с франц.] / Люсьен Теньер / Редкол.: Г. В. Степанов (пред.) и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака. — М.: Прогресс, 1988. — 656 с. — (Языковеды мира).

26. Словарь философских терминов / Науч. редакция проф. В.Г. Кузнецова. — М.: ИНФРА-М, 2005. — XVI, 731 с.

27. Івакін О. А. Основи епістемології. Теорія і етимологія наукового пізнання. / Олексій Аркадійович Івакін. — Навчальний посібник [для студентів магістерського відділення та аспірантів]. — Одеса: Юридична література, 2000. — 112 с.

28. Шингаров Г. Х. Теория отражения и условный рефлекс. Издательство "Наука", - М., 1974. — 319с.
29. Гак В. Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. 1972. — М.: Наука, 1973. — С. С. 349-372.
30. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. — М.: Добросвет, 2000. — 832 с.
31. Жаборюк О. А. Структура предикації, її сутність та генеза // Мова і культура. Наукове видання. — К: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2002. — Вип 4, том 3/1. — С 83-90.; Жаборюк О. А. Лінгвістична структура предикації та думка (когнітивно-комунікативна розвідка). // Вісник Харківського національного університету ім В. Н. Каразіна. — Харків: Константа. — 2003. — Вип 586. — С 108-112.
32. Frazier L., Fodor J.D. The sausage machine: A new two-stage parsing model // *Cognition*. 1978. Vol. 6, pp. 291-325
33. Garman Michael *Psycholinguistics*. — Cambridge University Press, 1990 - xx, 512 p. (Cambridge textbooks in linguistics).
34. Pinker St., Jackendoff R. The faculty of language: what's special about it? / Steven Pinker, Ray Jackendoff // *Cognition* 95 (2005). — P.201—236.
35. Pinker St. *The Language Instinct. The new Science of Language and Mind.* / Steven Pinker. — Penguin Books, 2000. — pp. 548.
36. Красиков Ю. В. Алгоритмы порождения речи. [Текст] : Монография / Ю. В. Красиков. — Орджоникидзе: "ИР". — 1990. — 240 с.
37. Клацки Р. Память человека, структуры и процессы. [Текст] / Роберта Клацки. — М.: Мир, 1978.— 315 с.

Образцова О.В., Образцова Е.М. Обязательность компонентов синтаксических структур предикации и комплементации для структуры предложения: семантический и когнитивный аспекты. — Статья.

Аннотация. В статье приводятся доказательства обязательности подлежащего, сказуемого и глагольных компонентов для структуры предложения на основе анализа полноты семантики глагола, референтной семантики предложения, методологических положений философии, в частности, теории познания.

Ключевые слова: простое предложение, обязательные / факультативные члены предложения, синтаксическая структура, предикация, комплементация, модификация, семантика, когниция, восприятие.

Obraztsova O., Obraztsova O. Constituents of Syntactic Structures of Predication and Complementation as Obligatory Elements of the Sentence: Semantic and Cognitive aspects. — Article.

Summary. The article grounds up the obligatory status of the Subject, Verb and its Complements for the sentence structure. Sentence elements are considered as constituents of syntactic structures, which determines the elements' status as either obligatory or optional. Criteria offered for the respective differentiation include semantic, structural, methodological and cognitive factors.

Key words: simple sentence, obligatory / optional sentence elements, syntactic structures, predication, complementation, modification, semantics, cognition, perception.